

חיים ביחד בצל השואה הרואנדית - עשר שנים אחרי

- מאת ארז ציץ-ינוב ברזילי -

לרואנדה, חשוב היום להוות דוגמה לעולם כולו. היא לוקחת על עצמה אחריות ותפקיד מוביל, במקום שכמעט כל אומות תבל סרחו בו ובניגוד מוחלט למחדל הבינלאומי שהוביל לג'נוסייד של אביב 1994.

העולם כולו בגד ברואנדה, וישראל בתוכו. לעולם כולו, וגם לנו כישראלים, לא יזיק לעמוד דקה דומיה בבוקר השבעה באפריל 2004 ולהצטרף לקריאת האו"ם ליום זיכרון וחשבון נפש עולמי ביום השנה העשירי לתחילת הג'נוסייד הרואנדי.

ונקובר, קנדה, אפריל 2004 - הייתי העיתונאי היחיד שהזכיר למזכ"ל האו"ם, קופי אנאן, במהלך מסיבת עיתונאים במלון קינג דויד בירושלים לפני כמה שנים את מאורעות רואנדה. השאלה הייתה פשוטה: מה למדנו ומה עשינו מאז כדי למנוע את הג'נוסייד הבא. אנאן, התחמק באלגנטיות טיפוסית. זה לקח לו עשר שנים לקום ולהודות באחריותו האישית לאי מניעת רצח העם הרואנדי.

לפני עשור היה אנאן סגנו של מזכ"ל האו"ם, בוטרוס ראלי, ואחראי ישירות על כוחות השלום של האו"ם ברחבי תבל. אנאן הוא זה שהתעלם מהתרעת מפקדו הקנדי של כוח השלום הקטן ברואנדה על הרצח ההמוני המתוכנן. אנאן הוא זה שהורה לכוח השלום של האו"ם לנטוש את רואנדה עם תחילת מרחץ הדמים, מותר את אלפי הרואנדים שמצאו מקלט במחנה האו"ם בקיגאלי הבירה חסרי הגנה בידי רוצחיהם.

העולם, ובראשו נשיא ארה"ב, ביל קלינטון, שידע מראש, שתק, וסירב להתערב בעת הג'נוסייד הרואנדי באביב 1994 המשיך לשתוק גם כשקודם אנאן לתפקיד מזכ"ל האו"ם כמה חודשים מאוחר יותר. לא רק אני, לא רק האו"ם, הקהילה הבינלאומית כולה אחראית, אומר היום אנאן, והוא צודק. כמה שהוא צודק.

לכל מי שיעמוד דקת דומייה בעשר בבוקר השבעה באפריל 2004 אמליץ לעצום את עיניו ולדמיין מקום, קרוב או רחוק, שבו יכולה בכל רגע להשתחרר לחופשי שגאה שהוטפה וטופחה במשך שנים. מקום שבו דרשנים ומנהיגי דת מטיפים ומעודדים להשלמת המלאכה. בתי תפילה ומקלט שהופכים למלכודות מוות. הוראות ברורות ברדיו כיצד לבצע את הרצח ההמוני, כיצד לאנוס ולרצוח בעינויים קשים נשים, נערות וילדות. כיצד לעקור מרחמם תינוקות שטרם ראו אור יום. שידורים שמעודדים בגלוי רדיפה וחיסול של כל ניצול אפשרי, גם ובעיקר ילדים. ועולם שלם שעומד מנגד שותק ומנוון מול כמיליון נרצחים בפחות ממאה ימים. שיא עולמי חדש. וכל זה קורה בארץ ירוקה, הררית ופורייה - גן עדן עלי אדמות.

העולם כולו בגד ברואנדה, וישראל בתוכו. לפחות פעמיים בגדנו בעם הרואנדי: ראשית, כשלא השכלנו למנוע וגם לא לעצור את הרצח ההמוני המתוכנן. מזימה שהתגלתה במלוא מערומיה כמה חודשים לפני שיצאה אל הפועל. שנית, כשתוך כדי שפיכות הדמים האיומה ושנים רבות אחריה המשכנו לתמוך ברוצחים ובמתכנני הג'נוסייד, תוך התעלמות כמעט מופגנת מבקשותיה של רואנדה לתמיכה ולסיוע. גם היום, מדינות רבות בעולם, כולל בלגיה וקנדה, עדיין נותנות מקלט לתומכי ומבצעי הג'נוסייד.

אותו או"ם שסרח, מורח במשך שנים את המשפט לכעשרים מראשי הג'נוסייד בבית המשפט הבינלאומי בארושה, טנזניה. אותה קהילה בינלאומית שהתעלמה מההזרות ולא התערבה כדי לעצור את הטירוף, תומכת ומממנת במיליארדי דולרים הגנה לאותם רוצחים ובמקביל, מזניחה את שיקומה של מערכת המשפט ברואנדה עצמה. מערכת שמתמודדת עם עשרות אלפי חשודים במעורבות ישירה במרחץ הדמים.

יש כמובן יוצאי דופן: ארגון ה'ג'וינט' ו'מכון ויזנטל' היו ואודם ברואנדה, מהיום הראשון. מותרים בצל אפל ובלתי נסבל את מוסד 'יד ושם', שלמרות הבקשות הרבות לא קפץ אפילו לביקור קצר, עד היום. ב'יד ושם' הסתפקו באירוח כמה נציגים רואנדים ויעוץ בלבד. גם זאת, רק לאחר עיכובים רבים ובחוסר התלהבות מופגן. כי הרי אין, כמובן, מה להשוות בין שואתינו הכה ייחודית לשואות אחרות.

כשהבנתי את גודל המחדל, בעקבות ביקורים תכופים של פעמיים שלוש בשנה ברואנדה ואצל שכנותיה, יזמתי את הקמתו של 'סיוע ללא גבולות'. ארגון התנדבותי לא-ממשלתי ראשון בתולדות ישראל, ששם לו למטרה סיוע הומניטרי ארוך טווח באזורי מצוקה ברחבי תבל ובמשך חמש שנים, יזם העברת ידע וניסיון באופן אישי ממומחים ישראלים לאנשי מקצוע מקומיים. (www.AidWithoutBorders.org)

ישראל הרשמית לא השכילה להבין ועדיין לא הפנימה את חשיבות המהפכה הרואנדית. עוד החמצה היסטורית. כפי שניסיתי להתריע כבר מזמן, רואנדה היא היום אחת העשירות בארצות אפריקה. היא אוחזת במחצבים העשירים של מזרח קונגו כבר למעלה מחמש שנים.

לרואנדה, חשוב היום להוות דוגמה לעולם כולו. היא לוקחת על עצמה אחריות ותפקיד מוביל, במקום שכמעט כל אומות תבל סרחו בו ובניגוד מוחלט למחדל הבינלאומי שהוביל לג'נוסייד של אביב 1994.

המנהיגות הרואנדית החדשה, ובראשה 'משחרר קיגאלי' הצעיר, פול קאגמה, היא אחת הפיקחות והמבריקות באפריקה ובעולם כולו. היא התמודדה, עד כה בהצלחה מרשימה, עם אוולות ומשוכות שגדולי אומות עולם ומנהיגי תבל נכשלו בהם.

רואנדה הופכת בהתמדה לציר מרכזי בהנהגת אפריקה החדשה ומהווה דוגמה מרתקת בעולם רדוף בלבול, שנאה ואי יציבות. וזוהי רק רשימה חלקית:

- רואנדה החדשה הביאה את הפיוס למקום שאף אומה עוד לא הייתה בו. רחוק הרבה יותר מדרום אפריקה. שלא להזכיר את אירופה של שנות הארבעים והתשעים או קמבודיה של שנות השבעים.

- פרוייקט הגצ'אצ'ה, משפט ציבורי ברמת הכפר, כל כך אמיץ וחדשני (אם כי מושתת על שיטה תנכ"ית כמעט), שניתן רק ללמוד ממנו לדורות רבים שיבואו.

- אין ולא היו שבטים ברואנדה. אפילו הויכוח האקדמי על דבר היות 'הוטו' ו'טוטסי' ישויות אתניות, נוטה כיום לצד השלילה. ברור לכל, שהג'נוסייד המתמשך היה מבוסס כולו על אידיאולוגיה פוליטית בעיקרה. שנאה שנשתלה וטופחה במשך שנים, עוד מהתקופה הקולוניאלית. ג'נוסייד שגובה מעשית גם על ידי נציגים רבים מידי של הכנסייה הקתולית.

- היום, לפחות רשמית, אין יותר 'הוטו' ו'טוטסי' יש רק 'רואנדי'. שותפות והשתתפות אמיתית של כולם, היא אידיאולוגיה חדשה ומצליחה, אולי היחידה שיכולה לקדם את האומה השסועה. אומה שלמה, שבה בכל בית חיים רוצחים או קורבנותיהם.

- אין כמעט בתי יתומים ברואנדה, אומה שיש בה הרבה יותר מחצי מליון ילדים בלי הורים. נשים רבות מגדלות ילדים שאין להן שום קשר משפחתי אליהם. והכל כמובן בהתנדבות, ללא כל סיוע ממשלתי או תמיכה סוציאלית מוסדרת.

- יש עדיין הרבה יותר נשים מגברים ברואנדה. תפקיד הנשים כל כך בולט וחשוב, שבשנה שעברה הוקצה יום מיוחד לבחירת נציגות נשים לפרלמנט. היום, רואנדה מובילה, אפילו על פני ארצות סקנדינביה, בייצוג נשי בפרלמנט שלה. ואגב, היה גם יום מיוחד לבחירת נציגי נוער ונציגי נכים לפרלמנט הרואנדי.

- רואנדה קלטה בחודשים הראשונים שלאחר הג'נוסייד ושנתיים וחצי אחריו יותר משני מליון פליטים חסרי כל. זאת מבלי ליצור מחנות פליטים ועקורים ומבלי לערער את הכלכלה ואת המרקם הרגיש והעדין, זמן כל כך קצר לאחר השואה. מבצע קליטה חסר תקדים בהצלחתו בקנה מידה עולמי.

- קבוצת הכדורגל הלאומית הרואנדית, שמצליחה מאוד ברחבי אפריקה, כוללת נציגי כל שכבות העם והקבוצות 'האתניות', כולל ניצולי שואה, פליטים שזה מקרוב שבו לרואנדה ואף בנים של רוצחים.

- שרידי חוליות הרצח והשנאה ה'אינטרמוואה', המשיכו לאורך יותר מחמש שנים להציק לרואנדה, בעיקר מכיוון מזרח זאיר לשעבר. הבעיה חוסלה, תרתי משמע. הגבול המזרחי של רואנדה שקט כמעט לחלוטין.

- החיים שקטים גם ברוב מרכזי החיים שנותרו במזרח זאיר לשעבר. הראיה הטובה ביותר, גורילות ההרים, שסבלו מאוד במהלך הג'נוסייד והשנים שלאחריו - חזרו לחיות ולהתרבות בשטחי יער הגשם הענקי, גם בחלקם הרואנדי של מורדות הרי הגעש הענקיים על גבול רואנדה-אוגנדה-קונגו.

כמובן שלא הכל רודו ברואנדה צפופת האוכלוסייה. ההתנגדות והביקורת לשלטון החדש צוברת תאוצה בחשאי. קאגמה וחבריו לשלטון זוכים לביקורת הולכת וגוברת על התעלמות והתנכלות לנציגי אופוזיציה אפשריים. יש גם עדויות למחיר כבד ששילמו אזרחים רבים מידי במזרח זאיר תחת הכיבוש הרואנדי-אוגנדי.

אחת הבעיות הכאובות ביותר בשנים האחרונות הייתה הצורך להתמודד צבאית מול אוגנדה, שתמכה וטיפחה במשך שלושה עשורים חלק גדול מהמנהיגות החדשה של רואנדה. גם כאן, ולמרות הכאב והצער, מוכיחה רואנדה, בתבונה שאין שנית לה, ובסבלנות אין קץ, שגם לאבות יש לעיתים דברים גדולים ללמוד מילדיהם הקטנים.

לעולם כולו, וגם לנו כישראלים, לא יזיק לעמוד דקה דומיה בבוקר השבעה באפריל 2004 ולהצטרף לקריאת האו"ם ליום זיכרון וחשבון נפש עולמי ביום השנה העשירי לתחילת הג'נוסייד הרואנדי.

• ארז ציץ-ינוב ברזילי הקדיש את חייו בעשור שחלף להגברת המודעות והסיוע ההומניטרי לאזורי מצוקה ברחבי תבל. הוא היה עורך וכתב בכיר בחדשות ערוץ 2, כשנשלח לסקר את רצח העם הרואנדי וללוות את משלוח הסיוע הראשון מטעם ממשלת ישראל, בראשות יצחק רבין, לפליטים הרואנדים בטנזניה, יוני 1994.